

Н.Б. Мігай (*Первомайський політехнічний інститут Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, Україна*)

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті досліджено особливості інноваційного підприємництва та проблеми його розвитку в Україні. Сформовано рекомендації щодо створення макроекономічних координат інноваційного підприємництва на основі розробки нової концепції інноваційно-орієнтованого розвитку економіки.

Ключові слова: інноваційне підприємництво, інноваційна діяльність, макроекономічні передумови, державне регулювання інноваційної діяльності, венчурне фінансування.

Рис. 2. Літ. 20.

Н.Б. Мигай (*Первомайский политехнический институт Национального университета кораблестроения имени адмирала Макарова, Украина*)

МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

В статье исследованы особенности инновационного предпринимательства и проблемы его развития в Украине. Сформированы рекомендации по созданию макроекономических координат инновационного предпринимательства на основе разработки новой концепции инновационно-ориентированного развития экономики.

Ключевые слова: инновационное предпринимательство, инновационная деятельность, макроекономические предпосылки, государственное регулирование инновационной деятельности, венчурное финансирование.

N.B. Migai (*Pervomaysk Polytechnical Institute, Makarov National University of Ship-building, Ukraine*)

MACROECONOMIC PRECONDITIONS FOR INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT

The article studies the peculiarities of innovative entrepreneurship and the problems in its development in Ukraine. Recommendations on creation of macroeconomic coordinates for innovative entrepreneurship on the basis of creating a new concept for economy's development oriented on innovations are carried out.

Keywords: innovative entrepreneurship; innovative activity; macroeconomic preconditions; state regulation of innovative activities; venture financing.

Постановка проблеми. В умовах інтеграції у світове товариство розвиток ефективного інноваційного підприємництва є важливою складовою економічного зростання. Але особливості господарського механізму нашої держави та глобальна фінансово-економічна криза змушують констатувати той факт, що умов та середовища для інноваційного підприємництва за роки незалежності так і не створено. Проблема розвитку інноваційного підприємництва набуває особливої актуальності в Україні, що має ще вагомий господарський потенціал, розвинену виробничу структуру, але переживає тривалу економічну кризу, зумовлену трансформацією виробничих відносин (поспішна приватизація, роздержавлення власності, нерозвиненість фондового ринку та його інфраструктури). Для подолання наслідків кризи необхідне об'єднання зусиль усіх суб'єктів вітчизняної економіки, як комерційних компаній і підприємців, так і державних органів влади. Розвиток економіки на інноваційній основі ви-

магає створення стимулів, необхідної інфраструктури і відповідної державної підтримки всіх суб'єктів інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем розвитку інноваційного підприємництва присвячено наукові праці багатьох вітчизняних вчених, серед яких: К.О. Бояринова [7], К.О. Ващенко [16], І.Б. Галюк [9], М.І. Лукашина [13], С.І. Мельник [14], І.А. Павленко [15], Т.П. Ткаченко [19], Р.В. Тульчинський [19], Л.І. Федулова [20] та інші. Проте розгляд даного питання в розрізі систематизації й дослідження макроекономічних передумов інноваційного підприємництва вимагає подальшої деталізації.

Мета дослідження: визначити відмінності між класичним та інноваційним підприємництвом і проаналізувати тенденції формування макроекономічних координат інноваційного підприємництва в Україні на сучасному етапі.

Основні результати дослідження. Вже визначено і загальноприйнято, що підприємництво є основним чинником еволюції економічної системи, основним елементом конкурентного ринкового середовища, яке створює стимули для наукових досліджень, розробок і запровадження нових методів виробництва й розподілу, випуску нової продукції та послуг, а також для створення нових ринків і виходу на них з метою забезпечення переваг порівняно з конкурентами. Але при цьому підприємництво буде забезпечувати країні конкурентні переваги лише тоді, коли існуватиме ефективна державна підтримка та стимулювання науково-технічної діяльності з обов'язковою комерціалізацією результатів наукових досліджень.

Згідно з визначенням, підприємницька діяльність – це функція зі з'єднання чинників виробництва (праці, капіталу, підприємницьких здібностей, природних ресурсів) в нових, раніше не застосовуваних комбінаціях, що дозволяють створювати нові, більш продуктивні засоби праці, забезпечуючи таким чином насичення ринку новими або покращеними товарами [10].

В економічній літературі виокремлюють дві моделі підприємництва: класичну (репродуктивну) та інноваційну [6; 18].

Класична модель характеризується тим, що підприємець намагається організувати роботу так, щоб була максимальна віддача ресурсів. Прийняття рішень у цьому випадку, як правило, пов'язане з умовами, що близькі до визначених. Якщо внаслідок статичності чинників і параметрів ризику умови невизначеності «усуваються» на основі статистичних методів, то в сукупності все це дає задовільний результат. Особливо важливо пам'ятати, що в традиційному підприємстві ризик розглядається як негативна ситуація. Управління ризиками – це захист підприємства від цих негативних ситуацій. Класичний підприємець намагається уникнути ризиків у своїй діяльності будь-якими способами.

Інноваційне підприємництво відрізняється від класичного тим, що:

- спрямоване на розробку й просування нових продуктів і технологій;
- включає високу частку затрат на дослідження й розробки, що спрямовані на створення нових конкурентоспроможних видів продукції та послуг;
- інноваційна продукція має визначальну роль у формуванні доходів підприємства;
- у складі основних засобів інноваційного підприємства наявне та має значну питому вагу дослідницьке та лабораторне обладнання;

- у складі робітників підприємства наявні висококваліфіковані кадри, у тому числі доктори та кандидати наук;
- спостерігається високий рівень ризику, пов'язаний зі здійсненням інноваційних проєктів;
- наявна значна частка здійснюваних інноваційних проєктів у загальному обсязі інвестицій;
- венчурні фонди використовуються як одне з основних джерел фінансування досліджень і розробок.

Слід зазначити, що для кожної із вказаних ознак характерні важкопередбачувані ризики, зменшення яких досягається за рахунок більш якісного планування досліджень і розробок, оптимізації маркетингових і патентних досліджень, забезпечення правової охорони створюваних результатів інтелектуальної діяльності вже на початкових стадіях інноваційного процесу.

Вивчення макроекономічних передумов розвитку інноваційного підприємництва в Україні передусім має базуватися на тому, що підприємництво взагалі буде існувати в тій економічній системі, яка здатна відтворювати можливості розвитку. Якщо таке відтворення відбувається ще й на розширеній основі, тобто забезпечує якісні зміни в суспільстві, то матимемо еволюційний інноваційний розвиток (прогрес).

По-друге, еволюційні зрушення економічної системи забезпечуються поведінкою підприємців, які зацікавлені у впровадженні інновацій. Їхні дії можуть спричинити зміни у структурі споживчих переваг, структурі цін, а отже, можуть викликати зміни у самій економічній системі.

По-третє, бажання розвитку та гонитва за прибутками зумовлюють утворення великих підприємств, що отримують здатність диктувати умови науково-технічного розвитку й підносять конкуренцію на якісно новий рівень. Позитивним у цьому є те, що такі великі підприємства здатні швидко перейти до найвищого технологічного укладу, який, згідно з теорією «довгих хвиль» М. Кондратьєва й теорією «інноваційного розвитку» Й. Шумпетера, має бути досягнутий у 2030–2040 роках. У США, наприклад, частка продуктивних сил п'ятого технологічного укладу становить 60%, четвертого – 20%, близько 5% вже припадає на шостий технологічний уклад. В Україні шостий технологічний уклад за випуском продукції становить близько 0,1%, за фінансуванням НТР – 0,3%, за інноваційними витратами – 0,4%, за інвестуванням – 0,5%, за інвестиціями в технічне переозброєння й модернізацію – 0,9% [12]. Частка технологій п'ятого укладу у нас поки що становить приблизно 10%, та й то тільки в найбільш розвинених галузях, більше 50% технологій відноситься до четвертого рівня, а 48% – до третього. Отже, головним завданням науково-технічної політики має стати забезпечення входження України в шостий технологічний уклад.

По-четверте, підприємцями-новаторами формуються нові вимоги до кон'юнктури ринків, особливо до ринку праці. Зокрема, нові вимоги до виробництва створюють нові вимоги до рівня знань і кваліфікації працівників. Відповідно, це викликає збурення й зміни в освітній сфері та перебудовує її структуру. Як показують результати досліджень, інноваційна активність українських підприємств залишається на низькому рівні. Так, якщо в 2000 р.

інноваційною діяльністю у промисловості займалися 18% підприємств, то у 2007 р. – 14,2%, у 2008 р. – 13%, у 2009 р. – 12,8%, у 2010 – 13,8% від кількості інноваційно-активних підприємств [17]. Сьогодні практично не використовується потенціал української науки та системи освіти.

У всіх розвинених країнах для підтримки розвитку інноваційного підприємництва, особливо малих його форм, застосовуються такі заходи економічної та бюджетної політики:

- включення затрат на НДДКР приватного сектору до собівартості продукції;

- списання значної частини наукового обладнання за прискореними нормами амортизації;

- застосування системи адресних податкових пільг, спрямованих на постійне нарощування обсягу наукових витрат у великих корпораціях, залучення малого та середнього бізнесу до інноваційної діяльності у сфері нових технологій;

- пільгове кредитування наукових розробок і часткове фінансування масштабних проектів;

- безкоштовна передача та надання на пільгових умовах державного майна або землі для організації інноваційних підприємств.

Завдяки тому, що дані заходи використовуються в різній послідовності й комбінаціях, уряди індустріально розвинених країн досягають зростання обсягів виробництва і таким чином покривають збитки від ненадходження податків.

В Україні також на законодавчому рівні визначено податкові пільги для підприємств, що займаються інноваціями. Зокрема, у Законі України «Про оподаткування прибутку підприємств» [2] зазначено, що пільга встановлюється 50% від діючої ставки і застосовується для підприємств, зареєстрованих в інноваційних центрах або створених відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» [1]. У Законі України «Про плату за землю» встановлена пільга із земельного податку: інноваційні підприємства сплачують 50% від діючої ставки [3]. У Законі України «Про податок на додану вартість» також зазначена сплата 50% від діючої ставки оподаткування [4]. Наявні пільги дещо покращують ситуацію в інноваційній сфері, але не забезпечують необхідного реального обсягу підтримки.

Як показує аналіз зарубіжного досвіду, суб'єкти інноваційного підприємництва є основними споживачами венчурного капіталу. Так, за оцінками науковців, на невеликі високотехнологічні фірми у світі припадає 85% обсягу засобів ризикового фінансування. Таким чином, розвиток інноваційного підприємництва є важливою передумовою формування системи венчурного фінансування в Україні. Його нерозвиненість, а відповідно, відсутність повноцінного попиту на ризиковий капітал, є однією з головних причин, які стримують розвиток всієї економічної системи. Основні проблеми фінансування венчурних проектів пов'язані з невмінням інноваційних підприємців представити бізнес-проекти, недостатністю управлінських навичок, нерозвиненістю фондового ринку, складністю пошуку стратегічних інвесторів тощо [11]. Крім того, в Україні низький рівень культури управління інноваційними підприємствами при значних управлінських і політичних ризиках.

Досвід інших країн показує, що активна участь держави в інноваційних процесах необхідна для того, щоб у приватному секторі виникали стимули до інноваційної діяльності, які практично відсутні у недосконалому бізнес-середовищі.

При вирішенні проблеми інноваційно-орієнтованого розвитку економіки країни та її окремих суб'єктів важливе значення надається питанням державного регулювання, участі державних органів влади у підтримці й розвитку інноваційного потенціалу країни. Основні цілі державного регулювання інноваційної діяльності (рис. 1) повинні бути різноспрямованими, тобто сприяти формуванню господарських зв'язків і пропорцій, а також координувати економічну діяльність на основі приватних та суспільних інтересів.

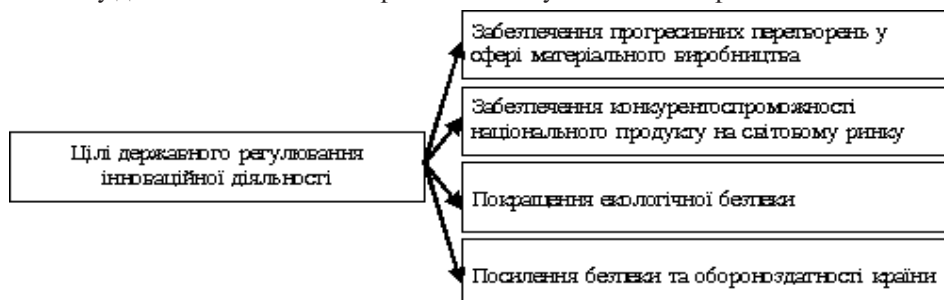

Рис. 1. Цілі державного регулювання інноваційної діяльності, авторська розробка

Основні функції державних органів в інноваційній сфері:

- акумуляція засобів на НДДКР та інновації, координація інноваційної діяльності;
- стимулювання інновацій та конкуренції;
- страхування інноваційних ризиків;
- введення державних санкцій за випуск застарілої продукції;
- створення правової бази інноваційних процесів, у тому числі системи захисту авторських прав, системи охорони інтелектуальної власності;
- кадрове забезпечення інноваційної діяльності;
- формування інноваційної інфраструктури;
- інституційне забезпечення інноваційних процесів у галузях державного сектору;
- забезпечення соціальної спрямованості інновацій;
- підвищення суспільного статусу інноваційної діяльності;
- пріоритетне фінансування інноваційної діяльності.

Для подолання кризової ситуації та забезпечення стійких темпів економічного зростання, що мають інноваційне підґрунтя, необхідна нова модель економіки, яка вимагає реалізації стратегічних проектів розвитку при активній організаційній і фінансовій підтримці держави. Один із можливих варіантів моделі розвитку економіки наведено на рис. 2.

Отже, базовий варіант розвитку вітчизняної економіки пов'язаний зі значними труднощами та ризиками через обмеження ресурсів та конкуренто-

спроможності, що свідчить про нагальну необхідність розробки нової концепції – інноваційно-орієнтованого розвитку економіки.

Рис. 2. Модель переходу України до інноваційно-орієнтованої економіки, розроблено за [5]

Висновки. На підставі проведених досліджень можна стверджувати, що інноваційне підприємництво у сучасній економіці відіграє надзвичайно важливу роль, тому врахування його особливостей на макрорівні є обов'язковою передумовою забезпечення ефективності економічної системи. Державне регулювання інноваційного розвитку здійснюється через низку механізмів та інструментів інноваційної політики, що має виражатися у діяльності держави в сфері постановки й реалізації різноспрямованих цілей і функцій.

Для зміни ситуації, що склалася в економіці України, пропонується спрямувати зусилля за такими напрямками інноваційного розвитку:

- здійснювати контроль за виробничими витратами, адже високі витрати, зумовлені капіталоемністю виробництва, істотно впливають на конкурентоспроможність вітчизняної продукції і, відповідно, підприємств;

- підвищити продуктивність праці. Українським підприємствам необхідно впроваджувати нові технології організації праці з метою підвищення економічної віддачі на одного працюючого;

- провести модернізацію наявних основних фондів і використовувати сучасне високотехнологічне обладнання. Інноваційні процеси та розвиток інноваційного підприємництва гальмує висока зношеність основних фондів промислових підприємств (в середньому на 75–80%), що вимагає від підприємців високих затрат на обслуговування обладнання, а не на підвищення конкурентоспроможності продукції ;

- підвищити рівень власних НДДКР та управління інтелектуальним капіталом.

Створення умов розвитку інноваційного підприємництва на макрорівні через забезпечення конкурентного середовища, формування інфраструктури й кон'юнктури ринків, сприяння створенню вітчизняних венчурних фондів забезпечать позитивні структурні зрушення в економічній системі та зростання економічної свободи.

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 №40-IV // zakon1.rada.gov.ua.
2. Про оподаткування прибутку підприємств: Закон України від 28.12.1994 №334/94-ВР // zakon1.rada.gov.ua.
3. Про плату за землю: Закон України від 03.07.1992 №2535-XII // zakon1.rada.gov.ua.
4. Про податок на додану вартість: Закон України від 03.04.1997 №168/97-ВР // zakon1.rada.gov.ua.
5. Андреев М.Ю., Поспелов И.Г., Поспелова И.И. Технология моделирования экономики и модель современной экономики России. – М.: МИФИ, 2007. – 262 с.
6. Бегиджанов П.М. Особенности инновационного предпринимательства и управление его развитием. – М.: Монолит, 2002. – 411 с.
7. Бояринова К.О. Стан та перспективи розвитку інфраструктури інноваційного підприємництва // Проблеми науки. – 2004. – №12. – С. 45–49.
8. Васильева Т.А. Інноваційна складова в структурі макроекономічних індикаторів економічного розвитку: Монографія. – Суми: УАБС НБУ, 2010. – 118 с.
9. Галук І.Б. Управління інфраструктурою інноваційного підприємництва: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.02.03 / НАН України; Інститут економічного прогнозування. – К.: 2005. – 20 с.
10. Дяків Р., Торгашин О. Підприємство. Економіко-правові важелі підтримки та розвитку // Віче. – 2001. – №9. – С. 56–64.
11. Кузьмін О.Є., Литвин І.В. Венчурні організації у машинобудуванні: види та тенденції розвитку // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №1. – С. 126–135.
12. Кушнір Р.О. Формування принципу моноукладності в інноваційній системі України на прикладі машинобудівної галузі // Економічний простір. – 2008. – №17. – С. 40–46.
13. Лукашина М.І. Шляхи та механізми забезпечення розвитку малого інноваційного підприємства в Україні // Вісник ХНУ. – 2009. – №5, Т. 2. – С. 247–251.
14. Мельник С.І. Формування і розвиток інноваційного підприємництва в Україні // Вісник ХНУ. – 2009. – №6, Т. 1. – С. 32–38.
15. Павленко І.А. Інноваційне підприємство у трансформаційній економіці. – К.: КНЕУ, 2007. – 248 с.
16. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь / К.О. Ващенко, З.С. Варналій, В.Є. Воротін, В.М. Геєць, Є.М. Кужель, О.В. Лібанова та ін. – К.: Держкомпідприємство, 2008. – 226 с.
17. Статистика // Державний комітет статистики України // ukrstat.gov.ua.
18. Стратегия развития предпринимательства в реальном секторе экономики / Под. ред. д.э.н. Г.Б. Клейнера. – М.: Наука, 2002. – 86 с.
19. Ткаченко Т.П., Тульчинський Р.В. Розвиток інноваційного підприємництва в Україні // Економічний вісник НТУУ «КПІ». – 2009. – №5. – С. 223–229.
20. Федулова Л.І. Перспективи інноваційного розвитку промисловості України // Економіка і прогнозування. – 2006. – №2. – С. 58–76.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2011.